Berger, Olga

Syntaktické termíny v ruštině a češtině : komparativní pohled (na základě vybraných termínů) : resumé

In: Berger, Olga. *Синтаксические термины в русском и чешском языках : сопоставительный аспект (на материале выбранных терминов).* Izdanije pervoje Brno: Masaryk University Press, 2021, pp. 129-133

ISBN 978-80-210-9807-7; ISBN 978-80-210-9808-4 (online ; pdf)

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/143739
Access Date: 27. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts,
Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

RESUMÉ

Syntaktické termíny v ruštině a češtině: komparativní pohled (na základě vybraných termínů)

Syntaktická terminologie současné ruštiny a češtiny je plně rozvinutá a rozmanitá jak z hlediska kvantity, tak z hlediska kvality. Během dvacátého století vzniklo mnoho nových syntaktických termínů. Na druhou stranu se tradičně známé pojmy často používají v nových, nekonvenčních významech. Proto je nezbytné a také aktuální ruskou a českou syntaktickou terminologii popsat a porovnat.

V posledních dvou desetiletích se v Rusku zájem o jazykovou terminologii celkově zvýšil a objevily se nové teoretické práce. V České republice se upřednostňuje práce terminografická, díky níž se připravují nové terminologické slovníky.

Cílem této práce je komparativní analýza vybraných ruských a českých syntaktických termínů. Vymezili jsme tři terminologické okruhy: *Slovní spojení / Syntagma; Syntaktické vztahy a prostředky jejich vyjadřování; Větné členy*, protože tyto termíny patří mezi nejpoužívanější termíny, na které při studiu ruštiny a češtiny narazíme. Termíny jsme excerpovali z populárních mluvnic a učebnic.

Metodická báze výzkumu

1. Deskriptivní metoda, pomocí které popisujeme strukturu a sémantiku termínů.

2. Srovnávací (komparativní) metoda umožňuje odhalit specifika ruské a české syntaktické terminologie.

Práce se skládá z úvodu, čtyř kapitol, ruského a českého resumé, seznamu použité literatury a zdrojů.

Úvod prezentuje cíle a konkrétní úkoly, problematiku výzkumu, jeho metody a metodiku, popisuje předmět a objekt výzkumu, charakterizuje vědeckou aktuálnost práce, její význam a inovativnost.

První kapitola je věnována obecným otázkám terminologie. Zkoumají se dějiny ruské a české terminologie jako vědy, principy a úkoly komparativní terminologie, jsou vymezeny nevyřešené problémy současné terminologie, tedy otázka vlastnosti termínu, komplikace při rozlišování synonymických termínů a variantních termínů. Během výzkumu vyšly najevo některé rozdíly v přístupu ruských a českých terminologů. Rozdíly spočívají nejen v terminologickém aparátu samotné vědy, ale i v různých požadavcích na termíny.

Pokusili jsme se vyřešit otázku, jestli se liší význam termínů *терминология* a *терминосистема*. Část lingvistů je používá jako synonyma, ale někteří si myslí, že *терминология* je na rozdíl od *терминосистемы* vědomě uspořádaná. Abychom se vyhnuli nedorozumění, doporučujeme užívání termínu *упорядоченная терминология*.

Druhá kapitola analyzuje termín *Словосочетание* v pracích ruských a českých rusistů a českých bohemistů. Zkoumá se význam a užívání termínů *словосочетание, синтагма* a jejich českých ekvivalentů v mluvnicích a učebnicích ruštiny a češtiny *Грамматика русского языка* 2 тт. (AG-54, 1954); *Современный русский язык* (Lekant, 2001); *Синтаксис русского языка в сопоставлении с словацким* (Svetlík, 1970); *Několik poznámek o pojmech slovní spojení, větná dvojice a syntagma* (Bauer, 1952); *Mluvnice češtiny 3 – Skladba* (1987); *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским* (Flídrová, Žaža, 2005); *Skladba spisovné češtiny* (Grepl, Karlík, 1986); *Русский синтаксис в сопоставлении с чешским* (Kubík a kol., 1982) s přihlédnutím k terminologickým slovníkům.

Třetí kapitola se věnuje komparativní analýze skupiny termínů, které jsou spojené se syntaktickými vztahy a prostředky jejich vyjádření. Popisují se termíny, které používají autoři těchto mluvnic a učebnic: *Грамматика русского языка* 2 тт. (AG-54, 1954); *Современный русский язык* (Lekant, 2001); *Mluvnice češtiny 3 – Skladba.* (1987); *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским* (Flídrová, Žaža, 2005); *Skladba spisovné češtiny* (Grepl, Karlík, 1986); *Základy české skladby* (Kopečný, 1962); *Русский синтаксис в сопоставлении с чешским* (Kubík a kol., 1982); *Синтаксические отношения и члены предложения* (Mrázek, 1961), *Novočeská skladba* (Šmilauer, 1966). V popisu se klade důraz na rozdíly v chápání a používání termínů *синтаксические отношения, синтаксические связи, подчинительная связь* (a jiné) a jejich českých ekvivalentů.

Čtvrtá kapitola je věnována skupině termínů, které nazývají větné členy. Termíny jsou excerpovány z knih a článků *Грамматика русского языка* 2 тт. (AG-54, 1954); *Современный русский язык* (Lekant, 2001); *Синтаксис русского языка в сопоставлении с словацким* (Svetlík, 1970); *Русская грамматика 1, 2.* (Barnetová, Běličová-Křížková a kol., 1979*)*; *Mluvnice češtiny 3 – Skladba.* (1987);

Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским (Flídrová, Žaža, 2005); *Skladba spisovné češtiny* (Grepl, Karlík, 1986); *Základy české skladby* (Kopečný, 1962); *Русский синтаксис в сопоставлении с чешским* (Kubík a kol., 1982); *Синтаксические отношения и члены предложения* (Mrázek, 1961). Konfrontační analýze podlehly termíny, které označují jak tradiční větné členy (*podmět, přísudek, jediný hlavní větný člen, přívlastek, předmět, příslovečné určení*), tak zvláštní termíny (*doplněk, sémantický subjekt, komplement*).

Nejdůležitější rozdíly se dají vysledovat v rozsahu významů vybraných porovnávaných termínů.

V ruské syntaktické tradici se slovní spojení chápe úžeji než v české, do slovních spojení nepatří taková spojení, která jsou postavena na koordinačním vztahu a také spojení podmětu s přísudkem. Čeští rusisté následují v tomto smyslu českou syntaktickou tradici a zahrnují do slovních spojení syntaktické konstrukce s koordinačním a predikativním vztahem.

Jako terminologicky složitá a komplikovaná se jeví otázka termínů *синтаксические связи* a *синтаксические отношения*. Lingvisté tyto termíny ne vždy rozlišují, což vede k nedorozumění. Je potřeba je důsledně oddělovat, protože u prvního termínu se zdůrazňuje formální stránka, u druhého se klade důraz na vyjádřenou sémantiku. V rámci prostředků vyjádření syntaktických vztahů se běžně mluví o *shodě, řízenosti a přimykání*. Ale když se to týká syntaktických vztahů, už to není tak jednotné. Vinogradov neuvádí podrobnou klasifikaci syntaktických vztahů, pouze se zmiňuje o predikačním vztahu (upozorňuje, že se vyskytují pouze ve větě, nikoli ve slovním spojení) a o atributivním vztahu. Lekant píše o třech základních druzích syntaktických vztahů (*атрибутивные, объектные, обстоятельственные*) a dvou dodatečných (*субъектные и комплетивные*). M. Kubík za druhy podřaďování pokládá *predikaci* a *determinaci* (*атрибутивная, объектная, обстоятельственная детерминация*) a říká, že je možná kombinace těchto dvou vztahů. H. Flídrová a S. Žaža dělí syntaktické vztahy na *koordinaci* a *determinaci*, predikace je podle něj zvláštním druhem determinace. V. Šmilauer nazývá 5 druhů syntaktických vztahů, mezi než řadí *přisuzování (predikace), určování (determinace), přístavek (apozice), přiřaďování (koordinace), vsouvání (parenteze)*. M. Grepl a P. Karlík píší o *podřaďování* a *přiřaďování*, používají k tomu synonymické termíny *subordinační vztah / subordinace / podřaďování; koordinační vztah / koordinace / přiřaďování*.

Na zásadní rozdíly u popisu hlavních větných členů narážíme ve dvojčlenné a jednočlenné větě. Některé mluvnice nerozlišují hlavní větné členy dvojčlenné věty a hlavní větný člen jednočlenné věty. Nepodařilo se najít žádnou zákonitost, s čím je jejich rozlišování/nerozlišování spojeno (nezáleží to na národní syntaktické tradici, nezáleží to ani na období, ze kterého pochází ta či ona mluvnice). Hlavní větné členy mohou být označené:1) jako hlavní větné členy dvojčlenné

věty; 2) zvláštním termínem *единый главный член предложения*; 3) termínem *предикат*, kterým se rozumí *сказуемое двусоставного предложения*, a také *единый главный член односоставного предложения*, nebo termínem *přísudek*.

Důležité rozdíly se objevily při porovnání definice *předmětu*. Čeští bohemisté předpokládají, že předmět může rozvíjet pouze sloveso a přídavné jméno. Čeští rusisté pak mají za to, že předmět kromě slovesa a přídavného jména rozvíjí také predikativní adverbia. V ruské mluvnické tradici se počítá s tím, že předmět rozvíjí také podstatné jméno. Rozdíl v chápání předmětu se projevuje nejen na úrovni rozsahu významu, ale také terminologicky: v pracích ruských a českých rusistů – na rozdíl od českých bohemistů – najdeme derivační termíny k základnímu termínu *дополнение* (*приглагольное дополнение, приадъективное дополнение, присубстантивное дополнение*).

V chápání příslovečného určení najdeme mezi ruskou a českou tradicí velkou shodu. Ale v pracích českých rusistů narazíme na podrobné a rozsáhlé klasifikace druhů adverbiale podle významu, autoři vymezují adverbiale, která jsou tradiční pro českou syntaktickou tradici a používají termíny netypické pro popis příslovečného určení v ruštině, např. *обстоятельства сопутствующего действия*, *обстоятельства трассы*, *обстоятельства временной продолжительности*, *обстоятельства орудия и средства* aj.

Během analýzy přívlastku jako rozvíjejícího větného členu bylo zjištěno, že někteří lingvisté pokládají apozici za zvláštní druh přívlastku, někteří ji naopak řadí k rozvíjejícím větným členům. Čeští rusisté také vymezují jeden zvláštní druh přívlastku, a to přívlastek beze shody. Takové případy v ruské syntaktické tradici spadají do kategorie neshodného přívlastku.

Zásadním rozdílem je vymezení nových, ne všemi uznávaných, větných členů. Pro ruskou syntaktickou tradici nejsou typické. Ze zkoumaných mluvnic a učebnic jsme vybrali dva nové větné členy: *дуплексив, семантический субъект*.

Také byly zaznamenány drobné rozdíly, které se týkaly formální stránky, např. ruský termín *синтагма* je ženského rodu, český termín *syntagma* rodu středního, ruskému termínu *синтаксические отношения* v Pl. Tant. odpovídá český ekvivalent *syntaktický vztah*, který se dá použít v jednotném i množném čísle.

Ruská syntaktická tradice upřednostňuje termíny se zjevnější motivací (*словосочетание, дополнение* aj.), čeští a slovenští rusisté se při výběru termínů řídí spíš ruskou mluvnickou tradicí, používají termíny *подлежащее, определение, управление, согласование*, ale také používají termíny mezinárodního původu (H. Flídrová, S. Žaža – *предикат*, J. Svetlík – *синтагма* aj.). Čeští bohemisté zpravidla uvádějí český termín a jeho mezinárodní ekvivalent (*podmět – subjekt, přívlastek – atribut, shoda – kongruence* aj.).

Rozvoj syntaxe jako vědy má za výsledek, že 1) vznikají nové termíny pro označení již existujících jazykových faktů, 2) mohou být přehodnoceny běžně

používané termíny, proto se jejich význam mění. Podrobná analýza jednotlivých syntaktických jevů a kategorií poukazuje na jejich složitost a různorodost a přispívá k rozvoji synkretických teorií. Tradiční klasifikace (vymezení u rozvíjejících větných členů předmětu, přívlastku a příslovečného určení, dělení řízenosti na silnou a slabou) ztrácejí přesné hranice a stírají se mezníky mezi klasifikovanými objekty. Po zavedení nových termínů se mohou změnit hranice jednotlivých pojmů, rozsah významu jiných termínů a celý terminologický systém.

Doufáme, že komparativní analýza vybraných syntaktických termínů pomůže zamezit interferenci ve studiu ruštiny a češtiny a v překladu vědeckých textů.